

Katsaus

numero 5 1964

Kyösti Skyttä

V. O. Veilahti

Matti Kukkaroinen

Kirjallisuutta

Marja-Helinä

Salminen

Silmäyksiä

Neuvosto-Karjala koetinkivenä

Hyvinvointivaltio ja ihminen

Marx, kommunistinen kristitty

Aksjonov/Bondarev

**Katalogi viimesyksyisen kään-
nösläyriikan päälle**

**Äkkiä viime kesänä/Koululai-
toksen uusiminen/Korkeakoulu-
laitoksen uusiminen/Kulttuurim-
me kuivuminen/Väinämöinen ja
Joukahainen**

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Kahdeksas vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

Kyösti Skyttä

NEUVOSTO-KARJALA KOETINKIVENÄ

Kulissimies: Sen (Ruotsin) raja on 300—400 km lännempänä kuin meidän. Ei sitä esimerkkiä voi ottaa huomioon.

Historioitsija: Olen edelleen sitä mieltä, että 1930-luvulla oli vallalla teesi, joka näki Neuvostoliiton peikkona, joka joka hetki suunnittelee hyökkäystä Suomeen. Nyt nähdään antiteesi tästä asiasta. Lähdetään siitä, että Neuvostoliitto ei missään tapauksessa, oli millainen tapaus tahansa, hyökkää Suomeen. (Kirjasta *Sanan vapaus*)

Viisas lukija huomaa ylle lainatuista replikeistä, että Historioitsija alias Pirkko Rommi ja Kulissimies alias Eino S. Repo ovat kuin ovatkin samalla ulkopoliittisella linjalla. Pirkko Rommin mielestä Suomen ulkopoliitiikan pitäisi ottaa huomioon, että Neuvostoliitto saattaa jossakin tapauksessa hyökätä Suomeen, Eino S. Repo taas ymmärtää Suomen ulkopoliittisen johdon *ottavan* sen huomioon. Molemmat ovat ns. ulko-

poliittisia realisteja, joiden välille on jostakin syystä päässyt syntymään väärinkäsitys. Otan vapauden analysoida heidän premissejään.

Repo näyttää lähtevän siitä, että Suomen nykyinen ulkopoliitikka on hieman hävettävää: ymmärrättehän, ystävät, että se olisi toisenlaista, jos emme olisi aivan niin idässä... Kysymys ei siis ole ulkopoliittisesta itsenäisyydestä suhteessa Natoon tai Varsovan liittoon, vaan suhdanteista, realiteeteista, välttämättömyydestä. Ymmärtääkseni on ulkopoliitikassa pyrittävä *tiedottomasta riippuvuudesta* viisaaseen riippumattomuuteen siihen katsomatta, herättääkö se jossakin blokissa tai kansallisessa viiteryhmässämme pilkkaa tai närkästystä. Tätä kautta kulkee tie yhteistyöhön, siis *tietoiseen riippuvuuteen*, sekä idän että lännen kanssa. Voinpa melkein sanoa tietäväni, että juuri tähän ulkopoliittiseen kypsytyteen ja itsenäisyyteen presidentti Kekkonen pyrkii. Hän pyrkii kahden valtion kypsään kanssakäymiseen, ja juuri tässä pyrkimyksessä hän on saanut huomattavia voittoja. En oikein jaksa uskoa, että Kekkonen olisi kutsuttu Englantiin, USA:han, Ranskaan, Puolaan, Jugoslaviaan, Intiaan, jos näissä maissa Kekkonen ulkopoliitikkaa olisi pidetty vain opportunistina. Tähän käsitykseen kuitenkin tulee sekä Revon että Rommin lausumien perusteella. »Revon ryhmä on jollakin merkillisellä tavalla Kareen ryhmän peilikuva», sanoo Hannu Taanila.

Tietenkin meidän tulee lähteä myös siitä, että Neuvostoliitto saattaa *jossakin tapauksessa* tuntea poliittis-sotilaallista mielenkiintoa Suomen aluetta kohtaan. Mutta juuri tästähän nykyinen ulkopoliitikka lähtee, kuten Pirkko Romminkin pitäisi tietää. Se lähtee siitä, että kansainvälisessä poliittisessä kentässä kaikki riippuu kaikesta, että Saksan, Ranskan, USA:n, Kiinan pyrkimykset heijastuvat Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan ja päinvastoin. Kuinkahan monta kertaa tämä asia pitää vielä sanoa, ennen kuin Historioitsijat, Kriitikot, Toimittajat ja Kosmopoliititkin sen tajuavat.

Repokaan ei täysin jaksa pitää mielessä, että kansojen elämässä poliittisen blokkiutumisen myötä seuraava asenteiden yhdenmukaistuminen on usein enemmän joukkoliikettä, automaattista yhdenmukaisuutta, kuin välttämättömyyttä. (Tätä todistaa mielestäni paitsi Suomen ulkopoliittikan saavuttama arvonanto myös esim. Puolan, Jugoslavian, Romanian viime tapahtumat.) Hän yrittää aikaansaada, ei mielipiteiden, vaan hokemien yhdenmukaisuutta, siis ulkopoliittista fraseologiaa. Hän näyttää lähtevän siitä, että ajateltukoot ihmiset ulkopoliitikasta ja Neuvostoliitosta mitä tahansa, kunhan vain ovat julkisuudessa hiljaa. Minä taas pidän juuri tätä vaarallisena, koska fraasit eivät puhdista ilmaa, vaan kasaavat aggressiivisuutta tulevaisuuteen, erikoisesti niiden aggressiivisuutta, jotka eivät jaksa fraaseihin yhtyä vaan valitsevat äänettömyyden. Mutta ehkä eniten minua harmittaa monien »realistien» ajatteluun sisältyvä Neuvostoliiton aliarvioiminen. Heidän ulkopoliittikkansa on leijonan kesyttäjän ulkopoliittikkaa: alkää jupisko siellä katso-mossa, ettekö näe kuinka suuri se on ja kuinka lähellä... Tällaisen leijonan kesyttämisen tilalle on pantava vapaa, luonnollinen kommunikaatio. Esteet tähän ovat enemmän sisällämme kuin ulkopuolellamme. Ulkoisten vaikeuksien takia ei pidä hylätä itse periaatetta.

En käsitä kuinka *historioitsija* voi lähteä etsimään Suomen ulkopoliittikan teesiä 30-luvulta ja antiteesia nykyajasta. Olisikohan, tohtori Rommi, millään ajateltavissa, että Venäjän suhtautumisen ongelmat olisivat maassamme vähän vanhempaa perua? Minä en maallikkona oikein näitä asioita ymmärrä, ehkäpä historian tutkimuksessa on viisainta pysyä vain kymmenvuotiskausissa katselematta asioita taaksepäin tai eteenpäin...

Mutta onneksi en ole historian tutkija. Suomen ulkopoliittikan teesi on 1800-luvussa: Suomi oli Venäjän osa, sen luoteinen sillanpääasema,

jolle se saattoi antaa itsenäisyyttä siinä määrin kuin sitä huvitti. Tämän suhtautumisen (jota mm. tsaarin upseeri Mannerheim edusti) antiteesi syntyi vallankumouksen myötä: Suomi on lännen sillanpääasema itää vastaan. Itsenäinen, Saksasta ja yleensä Neuvostoliiton vihollisista riippumaton ulkopoliitikka on turhaa yllisyyttä maassa, jossa sormi liipaisimella odotetaan hyökkäystä... Nykyinen ulkopoliitikka on synteesi, yhteistyön linja kahden itsenäisen valtion välillä. Miksi tämä ärsyttää?

Leikkikäämme vielä teesi—antiteesi leikkiä. Runsaat kaksi vuosikymmentä sitten Suomen sivistyneistö, ainakin huomattava osa siitä, pyrki Itä-Karjalaan vastoin Neuvostoliiton tahtoa. Tämä oli teesi. Mikähän olisi tämän antiteesi? Olisikohan antiteesi se, että tänään historioitsijat ja muut sivistyneistön edustajat antavat palttua koko Itä-Karjalalle; sitä ei ole heille olemassakaan. Presidentti Kekkonen sentään matkusti Unkariin ja Viroonkin. Kaikki sivistyneistön edustajat eivät ole unohtaneet heimokansoja... Mikä on Itä-Karjalaan suhtautumisen synteesi, tohtori Rommi?

Tämän päivän hauskuuksiin kuuluu, että kaukokarelaisten mielestä presidentti Kekkonen ei ole Paasikiven linjalla, mutta he ovat. Mitähän Paasikivi itse arvelisi tällaisesta linjansa tulkinnasta! Mikä muuten on Paasikiven linjan kriteerio? Mielestäni se on jonkinlainen *henkinen valmius* yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen idänkin kanssa, eikä vain lännen.

Viime heinäkuun viimeisenä päivänä vietettiin Neuvosto-Karjalan kirjailijaliitossa iltaa suomalais-neuvostoliittolaisten kulttuurisuhteiden ja ystävyyden merkeissä. Isäntinä oli kymmenkunta Neuvosto-Karjalan kirjailijaliiton jäsentä: kirjailijoita, kirjallisuuden tutkijoita, toimittajia, vieraina kaksi suomalaista, filosofian tohtori, kansanrunouden tutkija Iivar Kempainen ja minä.

Isännät olivat erittäin kiinnostuneita suomalaisesta kirjallisuudesta, mutta vieraat kykenivät valitettavan huonosti tyydyttämään heidän uteliaisuuttaan. Myös Suomen poliittisesta kirjallisuudesta olivat petroskoilaiset jossain määrin selvillä. Meiltä mm. kysyttiin, miten Suomessa on otettu vastaan tri Mauno Jääskeläisen tutkimus »Itä-Karjalan kysymys». Kuultuaan kirjan saaneen kiittävät arvostelut isännät kysyivät, miten teokseen ja tekijään olisi suhtauduttu 30-luvulla...

Ystävyyden ongelmia sivuaa myös seuraava keskustelun palanen:

Eräs isännistä: Onko Karjalan kysymys Suomessa vielä esillä?

Minä: Mitä kysymyksellä tarkoitetaan? Tarkoitetaanko sillä karjalaisuuden harrastamista vai Karjalaa alueellisena kysymyksenä?

Kysyjä: Jälkimmäistä.

Minä: Kun toverit Kekkonen ja Hrushtshev sopivat Saimaan kanavan vuokraamisesta Suomelle, tervehdin minä sitä viipurilaisena ilolla. Jos Kekkonen ja Hrushtshev sopivat Viipurinkin vuokraamisesta Suomelle, olisin vielä tyytyväisempi Neuvostoliittoon.

En tiedä mitä Eino S. Repo ja muut realistit ajattelisivat tällaisen keskustelun oikeaoppisuudesta, mutta iltamme viihtyisyyttä, suorastaan sydämellisyyttä se ei vähentänyt lainkaan, pikemminkin päinvastoin.

Siltä varalta että joku lukijoista haluaisi joskus pistäytyä Petroskoissa, esittelen illan petroskoilaiset osanottajat. Kirjailijoita ja runoilijoita olivat Antti Timonen (Neuvosto-Karjalan kirjailijaliiton puheenjohtaja), Aleksei Titov ja Ilja Simonenkov (kirjoittavat venäjäksi), Jaakko Rugojev, Nikolai Jaakkola ja Pekka Perttu. Kirjallisuuden tutkijoita olivat Eino Karhu ja Aino Hurmevaara. Säveltäjä Helmer Sinisalo, Neuvostoliitossa tunnustusta saaneen Sampo-baletin säveltäjä, oli myös paikalla. Mainittakoon, että Karjalan kirjailijaliitossa on kaikkiaan kolmisenkymmentä jäsentä, joista kymmenkunta kirjoittaa suomeksi.

Missä määrin me Suomessa tunnemme Neuvosto-Karjalan kirjallisuutta? Tai olemme siitä kiinnostuneita? Itse en ole lukenut siitä kuin yhden teoksen, Antti Timosen »Kotoisilla poluilla», joka oli sangen mielenkiintoinen kirja.

Timonen otti puheeksi Neuvosto-Karjalan kielipulman. Hän valitti sitä, ettei Karjalalle onnistuttu aikoinaan luomaan omaa kirjakieltä; nyt se on myöhäistä. Toisaalta karjalan kirjakielen luomista vaikeutti se, etteivät vienalaiset ja aunukselaiset juuri ymmärrä toisiaan. Myöskään suomi ei nykyisin ole edes oppiaineena Neuvosto-Karjalan kouluissa, joitakin vienalaiskeskusten kouluja lukuun ottamatta. Tämä tuntuu hieman merkilliseltä, etenkin kun samalla kerrottiin, että mordvalaisten opetus tapahtuu neljän ensimmäisen vuoden aikana heidän omalla äidinkielellään. Mutta ehkä vika ei ole niinkään lainsäädännössä tai viranomaisissa kuin Petroskoin ja muiden suomalaikeskusten väestön omassa sodanjälkeisessä lomaannuksessa ja haluttomuudessa. Sitäpaitsi Neuvosto-Karjalan vienalaisten, aunukselaisten ja suomalaisten kieli ja historia ovat niin erilaiset, että heiltä puuttunevat edellytykset keskinäiseen kulttuuriseen integraatioon. Heillä ei ole ollut Arwidssonian, joka olisi sanonut: venäläisiä emme ole, suomalaisiksi emme tahdo tulla... Helsingissä on muuten suomalais-venäläinen koulu, mutta ei Petroskoissa huolimatta siitä, että siellä on paljon enemmän suomalaisia ja karjalaisia kuin täällä venäläisiä.

Paitsi Kirjailijaliiton jäseniä tapasin Petroskoissa myös muutamia karjalaissyntyisiä kielentutkijoita. Nuori lyydiläinen tiedeakatemian tutkija Barantsev otti myös puheeksi karjalan kielen ongelman. Hän valitti sitä, että Karjalan kirjallinen traditio on kovin nuorta, vasta valankumouksen jälkeen syntyntä. Virossa omakielinen kulttuuri on jo niin vanhaa, ettei sen tulevaisuudesta ole suurempaa huolta. Sivumennen: sellaiset runonlaulajat kuin Ontrei Malinen, Arhippa Perttunen ja monet muut kuuluvat nimenomaan rajantakaisen Karjalan kirjallisuuteen, mutta heidän runojaan ei ole lainkaan julkaistu alkuperäisinä suurta yleisöä varten, ei Suomessa eikä Itä-Karjalassa. Ja kuitenkin esim. Arhippa Perttusen runot (hänen itsensä laulamassa järjestyksessä) muodostavat pienoiseepoksen, joka matkakumppanini tohtori Iivar Kemppisen mukaan sisältää karjalaisten muinaisuskonnon. Iivar Kemppinen näytti olevan arvostettu tutkija Karjalassa, mutta kuka on kuullut hänestä jotakin Suomessa?

Voisin kertoa vielä Petroskoin suomalaisesta teatterista tai käynnistäni Neuvosto-Karjalan opetusministeri Leonid Savinovin luona, mutta se täytyy tässä yhteydessä jättää. Kaiken kaikkiaan oli Petroskoissa tavatoman hauska käydä. On varmaa, että sikäläisen suomalaisen ja karjalaisen väestön suomalaisen kulttuurin harrastus on suorassa suhteessa meidän heitä kohtaan tuntemamme harrastuksen kanssa. Ellei Lönnrotia ja joitakin muita runonkerääjiä oteta lukuun, ei Suomesta ole koskaan yritetty lähestyä Karjalaa kulttuurivuorovaikutuksen merkeissä. Nytkään vielä, SNS:n ja Paasikiven linjan aikakaudella, ei esim. Petroskoin suomalainen teatteri (maailman ainoa suomenkielinen ammattinäyttämö Suomen rajojen ulkopuolella) löydä Suomesta yhdyselintä, joka kutsuisi sen vierailulle. Ei myöskään Petroskoissa, Leningradissa eikä Moskovassa ole suomalais-karjalais-venäläisten kulttuurisuhteiden instituuttia, vaikka yhteisiä tutkimusintressejä olisi yllin kyllin.

Koska pääsemme synteisiin suhteissa Itä-Karjalaan?

P.S. Nyt kun Hrushtshevin linja on kaatunut Neuvostoliitossa, menettänee myös Paasikiven — Kekkosen linja loistoaan. Toivottavasti tämä merkitsee uutta selkiintyvää vaihetta Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa.

Poliitikka on tietoista ja arvostusten varaan rakentuvaa pyrkimystä ohjata kehitystä siten että valtiolliset, yhteiskunnalliset ja sivistyslaitokset entistä paremmin vastaavat yhteisön tarpeita. Hyvinvointivaltion rakentaminen on sekin *ideologian* varassa: jos ei edetä kohden vapauden, suvaitsevaisuuden ja inhimillisyyden edellytysten kehittämistä, niin helposti taannutaan. Hyvinvointivaltioilla pitää olla selkeä kehityssuunta. Se ei saa muuttua 'pahoinvointivaltioksi', jossa vain muutamat voivat hyvin ja jossa — Orwellin tunnettua vertausta käyttäkseni — »toiset ovat tasa-arvoisempia kuin toiset».

Hyvinvointivaltion määritelmä on vaikea tehtävä. Moderni hyvinvointivaltio on mielestäni samaa kuin sosiaali- ja sivistyspoliittinen valtio. Hyvinvointi sinänsä on aina subjektiivinen asia. Valtio ei koskaan voi säätää lakia, joka velvoittaisi ihmiset voimaan hyvin. Ihmisillä on ensinnäkin hyvin erilainen maku. He eivät sovi samaan kaavaan. Ja toiseksi: lainsäätäjän maku voisi olla erilainen kuin muiden, niiden, joita säädetty laki todella koskee. G.D.H. Cole tähdentää, että »hyvinvointivaltio takaa jokaiselle kansalaiselle elintason ja tilaisuuden (opportunity) minimin». Kingsley Martin taas on sanonut, että hyvinvointivaltiossa valtiovaltaa käytetään nimenomaan »taloudellisen kilpailun seuraamusten lievittämiseksi niin, ettei kukaan köyhyydessään joutuisi elämään inhimillisen elintason alapuolella, ettei kukaan olisi ylempänsä avuton välikappale eikä hyödyn tavoittelun väline, että jokaisella olisi mahdollisuus tutustua kulttuuriin saavutuksiin ja että kaikille kansalaisille — joskaan he eivät ole kyvyiltään samanveroisia — tarjoutuisi tilaisuus täysiarvoiseen elämään.»

Ihmiskuntaa ovat aina uhanneet nälän, sairauden, köyhyyden, laiskuuden ja henkisen juurettomuuden jättiläiset. Nykyisen tekniikan ja organisaatiokyvyn tasolla näyttäisi olevan helpompaa voittaa ihmisen tiellä olevat taloudelliset esteet kuin voittaa ihmisyyden henkiset esteet — slummin ulkonainen saneeraus on helpompaa ja halvempaakin kuin slummin *sisäinen* saneeraus: muuttaa asukkaiden henkisiä asenteita, tuoda sivistyksen valoa ja sisäistä vapautuneisuutta hygieenisen ja modernin huoneiston asukkaille. Tärkeintä on kuitenkin turvata elintason minimi, joka puuttuu liian monelta ihmiseltä.

Hyvinvointivaltio on määrätietoisesti sosiaali- ja kulttuuripoliittinen valtio. Yleinen kehityssuunta on kumonnut taloudellisen liberaalismin *laissez faire* -opin, jonka mukaan valtiovalta ei saa puuttua yhteiskunnan taloudelliseen kehitykseen. Hyvinvointivaltio on siis yhteiskuntasuunnittelua harjoittava valtio. Itse asiassa on enää kysymys vain asteesta, missä määrin valtiovallan olisi puututtava yhteiskuntatalouteen. Siinä asiassa eri poliittisten ideologioiden edustajien kannanotot eroavat. On kolme ryhmää: sosialistinen hyvinvointivaltioideologia, kommunistinen hyvinvointivaltioideologia ja ns. hyvinvointikapitalismi. Näiden suuntien välillä käydään kiivasta taistelua. Mutta kaikkialla, missä hyvinvointi eli korkea materiaalinen elintaso on asetettu päämääräksi, lähtökohtana on ollut myös *sosiaalisen turvallisuuden* kohottaminen. Mielestäni tähän voidaan päätyä useita eri yhteiskunnan organisaatiomuotoja kokeilemalla ja soveltamalla.

Yhteiskunnat ovat olleet atomiajalle saakka niukkuuden yhteiskuntia. Tämä on ollut pääsääntö, joka edelleen pätee yli puoleen ihmiskunnasta. Pyrkimyksenä on elintason minimin turvaaminen kaikille yhteiskunnan jäsenille. Siitä edetään kohden klassillisen sosiaalipoliitiikan tavoitetta: *kohtuullista* elintasoa. Mutta kasvuhakuinen ja laaje-neva kansantalous pyrkii luomaan 'kuluttavia' ihmisiä. Se pyrkii *korkean kulutustason* eli 'ylellisyyden' yhteiskuntaan.

Kun J. K. Galbraith julkaisi 1950-luvun lopulla teoksen »The Affluent Society», »ylellisyyden yhteiskunta», havahduttiin miettimään, kuinka pitkälle tämä korkea kulutuksen jatkuminen on mahdollista ja mielekästä. Hän kysyy, voiko hyvän yhteiskunnan tunnus olla: »Katso, vähittäismaksujen karhu saapuu!» Hän kysyy, mitä hyötyä on lyhenevästä työajasta, jos se johtaa vapaa-aikana suoritettavaan ylityöhön, johon pakottaa halu kilpailla elintasosta naapurin kanssa eli »pitää yllä Jonesien taso». Hän osoittaa myös, että hyvinvoinnin keskellä on köyhyyden ja kurjuuden saarekkeita, joita on eritellyt tunnettu sosiaalitutkija Gunnar Myrdal.

Neuvostoliiton entinen pääministeri N. S. Hrustshev taas on todennut, että 'rauhanomainen rinnakkaiselo' on olennaisesti taloudellista kilpailua ja että paras aikamme ideologia on *elintason nostamisen ideologia*. Eräät asiantuntijat ovat myös lännessä sanoneet, että 1970-luvulla on syntymässä korkean elintason kommunistinen hyvinvointivaltio, Neuvostoliitto. Elämme todellakin nopeasti muuttuvassa maailmassa joka ilmeisesti pakottaa kaikissa ryhmissä, puolueissa ja jokaisen kansan kohdalla jatkuviin suunnan tarkastuksiin.

Hyväksyn modernin hyvinvointivaltion perusideat, sen pyrkimykset kohottaa yleistä sosiaalista turvallisuutta, lisätä vapauden aineellisia ehtoja, yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta. Mutta samalla olen taipuvainen olemaan erittäin pitkälle pääasiassakin kriittinen. Hyvinvointivaltiossa, sellaisena kuin me sen tunnemme, on jo havaittavissa pahoinvointi-ilmiöitä; on myös jatkuvasti tarkastettava itse ihmisenä olemisen peruskysymyksiä. Ihmisen vatsa saattaa olla tyydytetty, mutta hänen sielunsa ja henkensä on silti aliravittu. Hyvinvointivaltio ei saa johtaa siihen, että meistä tulee poliittisten managerien ohjaamaa stan-

dardisoitua massaa. Työn arvo ja ihmisen arvo on myös irroitettava rahasta ja omistamisen himosta.

Omistamisen himoa luonnehtii suomalainen sosiaalifilosofi Urpo Harva teoksessaan »Ihminen hyvinvointivaltiossa» sattuvasti: »Ihminen koettaa saada maailman omakseen, valloittaa sen käyttäen sitä välineenään, tyydyttää sillä tarpeitaan, hyötyä siitä, olla siihen praktisessa suhteessa. Maailma nähdään pelkästään talouselämän raaka-aineena, jota ihmisen on lupa mielensä mukaan muokata, hävittää siitä kokonaisiä eläinlajeja, turmella sen kauneus. Ekonomisesti maailmaan suhtautuva ei hyljenny sen kauneuden edessä, ei hämmästele sen olemista ja elämisen sala-peräisyyttä, ei tajua sen vertauskuvallisuutta...» Ihmisen ongelma on *eksistentiaalinen*: kysymys on jatkuvasti *valinnasta*, johon ihmisen on päädyttävä *oman itsensä varassa*. Ekonominen suhtautumistapa eli aikamme selkeä materialismi on monien mielestä sairaus. »Ihminen, joka väittäisi, että Colosseum on purettava, koska tontilla oleva liike-talo tuottaisi paremmin kuin turismi, olisi mielestämme suunnilleen simpanssin tasolla. Mutta tosiasia on, että tällainen suhtautumistapa rehoittaa lähimmässä ympäristössämme.» Näin sanoo sosiaalipsykologi Kullervo Rainio. Diktoniuksen Janne Kuutio taas huokaa meille arki-elämän ihmisille hyvin sopivaksi: »Koskahan ihmiskunta oppii tekemään kompromisseja leivän takia ja silti pitämään taivaan ukset auki.»

Demokratia on hyvinvointivaltion perusta. Mutta demokratisoituva yhteiskunta ei saa muuttua toimihenkilöiden yhteiskunnaksi, jossa massat ovat passiivisia ja poliittisen johdon ohjattavia. Demokratia on vapautta valita ja vastuuta siitä, mitä valitaan.

Eräs aikamme pahoinvointi-ilmiö on *massoittuminen*, jota vastaan voi taistella pelkästään älyllinen eliitti, luova sivistyneistö, joka pitää olemuksensa mukaisesti kiinni henkisestä itsenäisyydestään ja jolla on sisäisenä pakkona *sanomisen velvollisuus*. Jos massoittuminen johtaa henkisten arvojen aliarvostamiseen, jos ihminen kulttuurinkin alueella on passiivinen katselija ja kuluttaja, torjutaan ihmisen todellinen hyvä: ihmisen avautuminen elämän koko arvorikkaudelle, ihmisen pyrkimys löytää varsinainen minänsä.

Suuri osa ihmisen ongelmista johtuu siitä, että aikamme ihminen on kadottanut itseään eli vieraantunut inhimillisestä perusminästä. On ilmeisesti syytä yhä uudelleen tutkia, mikä on ihmisen idea. Ihminen on nykyisin tuotannon ja tekniikan puserruksessa. Hänen tuottamansa välineet uhkaavat kääntyä ihmistä vastaan. Tekniikka uhkaa, koska tekniikan käyttäjä on ihminen itse ja tätä ihmistä pitää vielä vallassaan myös *pahuus*, saatanallisuus. Ei ole mikään ihme, että pahan ongelmaa nykyisin käsitellään niin kirjallisuudessa kuin taiteessa yleensä, samoin kuin etiikassa. O. Kraus on sanonut, että »kulttuuri on ihmiselämän tarkoitusta koskevaan kysymykseen annettu vastaus». Ihminen on vain silloin ihminen, kun hän kysyy elämänsä tarkoitusta ja kun hän punnitsee tarpeittensa arvojärjestystä.

Sosiaalisen turvallisuuden eräs perusehto on, että ihminen henkilökohtaisesti ja yksilönä tuntee turvallisuutta, sisäistä vapautuneisuutta »puutteesta ja pelosta». Mutta olisi turhaa kieltää hyvinvointivaltion problemaattisia piirteitä. Alkoholismi- ja itsemurhatilastoissa on niillä mailla johto, joissa aineellinen elintaso on korkein. Länsi-Saksassa alkoholistien lukumäärä kohosi kymmenen vuoden aikana 150.000:sta 400.000:een. Fyysiset sairaudet kyetään jo suurelta osalta hoitamaan. Mutta korkea elin- ja kulutustaso aiheuttaa sosiaalista pahoinvointia siinä muodossa, että psykosomaattiset sairaudet ovat kansanterveyden suurin ongelma: ihmiset syövät ja juovat liiaksi, ravitsemustottumukset ovat virheellisiä. Elämä on myös käynyt entistä raskaammaksi ja komplisoidummaksi. Ihmistä ei ehkä enää 'riistä' paha porvari vaan yhteiskuntakoneisto, jonka hammasrattaaksi yksilö tuntee joutuvansa.

Vapaa-ajan viettoon liittyvät ongelmat ovat vaikeutuneet: kaupallinen huvi- ja viihdeteollisuus kukoistaa, mutta se ei ajattelevaa ihmistä tyydytä. Korkean elintason rinnalla on jälkeenjääneitä aloja: teollisuus-keskusten ilma pilaantuu ja liikenneolot ovat puutteellisen yhteiskuntasuunnittelun takia ala-arvoiset. Tekniikan pitäisi olla ihmisen vapauttaja ja ihmisen osan helpottaja, mutta siitä on tullut ihmistä orjuuttava tekijä.

Nykyisessä kehitysvaiheessa hyvinvointivaltion valtiokapitalistiset piirteet korostuvat. Kehitystä on ohjattava myös siten, että yksilön vapaus vapaassa yhteiskunnassa turvataan. On kysyttävä, missä suhteessa politiikka on ihmisen hyvään. Kreikkalaiskristillinen kulttuuri-traditio, johon suuri uskonpuhdistaja Karl Marx myös liittyy, opettaa, että ihmisen hyvä on onnellisuus, *eudaimonia*. Sen huipentuma on syvähenkinen elämä, jonka takaaminen tai estäminen ei ole — kuten Urpo Harva aivan oikein toteaa — valtion valtapiiirissä. Hyvinvointivaltion edellyttämää talous-, sosiaali- ja kulttuuripolitiikkaa on edelleen jatkettava. Kehityksen pyörää ei saa käännetyksi taaksepäin. Välttämätöntä on myös korkeatyöllisyys ja kulttuurielämämme perusreformin — koulun uudistamisen — toteuttaminen. Sosiaalisuus ei kuitenkaan saa merkitä pelkkää organisaatiota. Yksilö voi vain omakohtaisesti päättää, mikä on hänen hyvinvointinsa ehto. Mutta tämä ehto on silti aina sosiaalisten ja poliittisten tekijöiden varassa. Jos ei ihmistä oteta huomioon, on viihtymättömyyden aiheuttama pahoinvointi jokaisen yhteiskuntajärjestelmän pulmana.

Ei kulttuuria

ilman muovia

ei muovia

ilman Plastexia

Oy Plastex Ab

MARX

KOMMUNISTINEN KRISTITTY

*Anna meille tänä päivänä
meidän jokapäiväinen leipämme.*

Johdanto

Monen suureksi tunnustetun ajattelijan kohtalo näyttää olevan, että hänen kannattajansa jakautuvat keskenään riiteleviin leireihin. Näiden käsissä mestarin oppi saa yhä uusia tulkintoja. Jotkut näistä seuraajista yrittävät nousta entisen mestarinsa harteille, heidän filosofiansa pyrkii »kasvamaan ulos» mestarin filosofian ahtaiksi käyneistä puitteista. Tämä voi tapahtua esimerkiksi palaamalla takaisin sen filosofian helmaan, jonka syrjäyttämisen tuo mestari oli katsonut päätehtäväkseen.

Marx on eräs niistä ajatteliijoista, jotka katsoivat syrjäyttäneensä kristinopin; Marxin oppi on korostetun ateistinen ja, omalaatuisella tavalla, antikristillinen. Kunnan kommunistin, Marxin seuraajan, mielestä »kommunistinen kristitty» on yhtä hassunkurinen ajatuskuvio kuin »neliskulmainen ympyrä»: kristinoppi on kuollut ja kuopattu, he ajattelevat, ja marxismi on tie siihen vapauteen, josta kristinoppikin puhuu, mutta *vain* puhuu. Näin ajattelevat »kunnan kommunistit». »Kunnan kristityt» taas näkevät Marxissa itsensä Beelsebubin, ja kommunismin vastustamisessa, vaan ei sen ymmärtämisessä, he näkevät kristillisen kutsumuksensa.

Mielestäni marxismi ei pysty kaatamaan kristinoppia mutta pistää kylläkin sormensa erääseen kristinopin, tai sanoisinko kirkon, historialliseen perusheikkouteen. Tämä haaste kristityn on otettava vastaan. Tässä katsannossa Marx muuttuu, vastoin tahtoaan, eräänlaiseksi uudeksi Lutheriksi, uskon-*puhdistajaksi*: tämä ironia on väistämätön, mutta — tämä korostettakoon — se ei sisällä Marxin merkityksen väheksymistä.

Marx on eräs niistä monista, jotka omistautuivat »köyhien asialle». »Köyhien asia» taas liittyy usein kommunismiin, ajatukseen yhteisomistuksen välttämättömyydestä. Monet menneiden aikojen kommunistit ovat tunnustautuneet kristityiksi. Monet Marxinkin aikaiset sosialistit esittivät yhteisomistukseen tähtääviä vaatimuksiaan siteeraten raamattua ja korostaen sitä seikkaa, että alkukristillisessä seurakunnassa vallitsi yhteisomistus. Esimerkiksi Wilhelm Weitling osoittaa lukeneensa raamatun tarkkaan muistuttaessaan, miten vaikeaa oli Jeesuksen mielestä rikkaitten pääsy taivaaseen: tullakseen rikkaaksi täytyy palvella Mammonaa, ja tällöin taas *ei voi* palvella Jeesuksen Jumalaa. Silti Weitling toteaa Mammonan mahdin paraikaa yhä kasvavan; nykyajan Mammonan-palvelijoiden nimi on »kapitalisti». Jeesuksen Weitling ilokseen toteaa kommunistiksi. Olkoon tämä toteamus oikea tai väärä, on myönnettävä että omaisuus, rikkaus muistutti Jeesusta langenneesta, Jumalasta loitontuneesta ihmisestä.

Mikä siis olisi luontevampaa kuin varautua löytämään marxismissa

myötä-kristillisiä sympatioita. Mutta tällöin pettyisimme: Marxin filosofista henkii korostettu anti-kristillisuus. Tähän seikkaan perehdymme seuraavassa tarkemmin.

I Irta kristinuskosta

Se aihepiiri, jota tässä lähinnä tarkastelemme, saa Marxin oppirakennelmassa vähitellen nimeksi »historiallinen materialismi» tai myös »taloudellinen historiankäsitelmä». Meitä se kiinnostaa eniten siinä muodossa missä se näkyy Marxin varhaisemmassa tuotannossa, kun taas yleisessä tietoisuudessa on viime päiviin asti ollut vain sen myöhempi versio eli se, mikä sai selvän muotonsa Kommunistisessa Manifestissa v. 1848, samana vuonna, jolloin *varhais*-sosialismin voi katsoa poliittisena liikkeenä päättyneen. Samana vuonna eräs varhais-sosialisti, Louis Blanc, piti Luxemburgissa puheen, jossa hän lausui, yleisön osoittaessa suosiota:

»Ihanne, jota kohti ihmiskunnan täytyy astua, on siis seuraava: tuottaa voimiansa mukaan, kuluttaa tarpeen mukaan.»

Täsmälleen saman ajatuksen Marx ilmaisee kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin, luonnehtiessaan lopullista (!) kommunistista yhteiskuntaa:

»Jokainen kykijensä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan.»

Tärkeintä tässä ei ole noiden lausuntojen välinen aikaero vaan se, mitä Louis Blanc, toistettuaan ihanteensa vielä kerran, siihen lisää:

»Tällöin näkyisivät toteutuneina evankeliumin ihanat sanat: ensimmäinen teidän joukossanne olkoon toisten palvelija.»

Näin siis Louis Blanc tunnustaa henkisen velkansa raamatulle, kun taas Marx kutsuu noita varhais-sosialisteja utopisteiksi, ja heidän ajatuskehityksensä hän luonnehtii sanalla »Phantasterei», millä sanoilla on huono kaiku. Joka tapauksessa heidän molempien yhteiseksi ihanteeksi paljastuu suurin piirtein Jeesuksen näkemys taivaasta. Onko Marxin anti-kristillisuus kenties siinä, että hän yrittää kieltää tämän velkansa? Ei suinkaan, siihen hänellä ei ole syytä. Mutta hän ei pidä filosofisesti oikeana haaveilla etäisestä tulevaisuudesta vaan haluaa, nyt ja tässä, tehdä jotakin, mikä toisi tuon valoisan huomispäivän lähemmäs, muuttaisi sen haaveesta todellisuudeksi: kristilliseltä kannalta katsottuna näitä toimenpiteitä voisi kutsua Viimeisen Tuomion täytäntöönpanoksi. Tämä täytäntöönpano onkin Marxin mielestä yhteydessä kristinuskoon, ollen nimittäin siihen nähden kriittinen, ei teologis-vaan filosofis-kriittinen.

Tässä kohden Marx tunnustaa tienviitoittajakseen ateisti Feuerbachin, joka taas on Hegelin kriittinen oppilas. Hegelin opin sekä Feuerbach että Marx samaistavat spekulatiivisen teologian kanssa. Saamme siis ilmeisesti varautua siihen, että Marxin »taivas» ei sentään ole aivan sama »tuonpuoleinen» kuin mitä meidän on syytä ymmärtää kristillisellä taivaalla. Eikä tie tuohon Marxin »taivaaseen» ole ihmisten ylevien ihanteitten ja sydämen-muutoksen, vaan niistä riippumattomien historiallisten lainalaisuuksien tie. Marx siis uskoo asettavansa moraalin ja uskonnon historialliseen perspektiiviin. Miten tämä tapahtuu?

Hegelin Absoluuttisen Hengen filosofia, jossa hän samaisti itsensä, tai ihmisen, Jumalan kanssa, muodosti suljetun kokonaisuuden, joka hänen oppilaistaan alkoi vaikuttaa kiusalliselta ja pyrki nostamaan heissä kapinamieltä. Marxissa tämä kapinamieli kääntyi, ei tuota filosofiaa vastaan, vaan yhteiskunnallis-käytännöllistä todellisuutta vastaan, joka ei vielä näyttänyt olevan Hegelin teoreettisen mielikuvan mukainen: tuo epä-filosofinen todellisuus piti muutettaman filosofiseksi, mikä

samalla merkitsi filosofian itsensä lakkauttamista (käytännöstä) erillisenä ajatusmaailmana.

Tässä kriittisessä tehtävässä Marx sai ensinnä tukea Feuerbachilta, joka »tulkitsi» Hegelin Absoluuttisen Hengen itse asiassa tarkoittavan »todellisen luonnon perustalla olevaa ihmistä». Marx uskoi Feuerbachin osoittaneen, että tähänastinen filosofia, huipentumanaan Hegel, ei ole mitään muuta kuin ajatuksellisesti toteutettua, spekulatiivista teologiaa, jonka piileväksi, esoteeriseksi sisällöksi paljastuikin inhimillinen psykopatologia: uskonnollisen ihmisen idealisoidut mielikuvat »tuonpuoleisesta» ovatkin empiirisen mitättömyyden kompensoimista. Hegelin itsestään-vieraantuneen Hengen käsite onkin itseasiassa nurinkurinen ilmaisu ihmisen vieraantumisen omaista itsestään uskonnollisena oliona, jollaisena oliona hän tuntee itsensä Jumalaksi. Mutta Feuerbach tahtoi pysähtyä tähän teologiseen kritiikkiin, kun taas Marx halusi vetää äärimmäiset johtopäätökset. Hegelin ajatuksista, miten Henki *tuottaa* oman itsensä Henkeä, Marx esittää jälleen oman tulkintansa, että *ihminen työllään tuottaa* oman itsensä. Olkoon tuon käännöstyön perusteltavuus niin tai näin, Marx on siten päässyt keskeiseen käsitteeseensä, työhön, mikä alunpitäen on vieraantunutta työtä, sekä taloustieteeseen, mikä näinollen tutkii vieraantuneen työn lainalaisuuksia, viime kädessä pääomaa ja sen kasautumista.

Huomattakoon että ihmisen määrittelemisen »esineitä» tuottavaksi, luovaksi olioksi, on jokseenkin samaa kuin siirtää teologiien Jumalan eli Luojan atribuutit (työtä tekevä) ihmiselle. Niinpä Marx sanookin:

»Senjälkeen kun tuonpuoleisen totuus on kadonnut, historian tehtävänä on valaa tämänpuoleisen totuuden perusta.»

Kollektiivisen työn tuloksena ihminen luo ympäristönsä, mikä ympäristö sitten vuorostaan ilmentää ihmisen laji-olemuksen. Mutta *yksityisomistuksen* vallitessa työn hedelmät, tuotteet, ilmentävät ihmisen lajiolemusta vielä itsekeskeisessä, siis vieraantuneessa muodossa. Ateismi sinänsä, lakkauttaessaan Jumalan, on vielä teoreettista humanismia, kun taas vasta kommunismi, lakkauttaessaan yksityisomaisuuden, voittaa »omaisuudekseen» todellisen inhimillisen elämän, solidaarisen ihmisyyden ja vapauden.

Näin siis Marx pääättelee että kommunistinen vallankumous on, paitsi filosofinen välttämättömyys, myöskin tie kristinuskon, tai kaiken uskonnon toteutumiseen, sen muuttumiseen spekulatiosta lihaksi ja vereksi. Tämän mukaan tuo vallankumous on se neulansilmä tai ahdas portti, jonka läpi ihmiskunnan on käytävä päästäkseen luvattuun maahan; se on myös Viimeinen Tuomio, jossa tai jonka jälkeen piakkoin (!) ihminen on uudestisyntyvä: vallankumouksen jälkeinen ihminen on Uusi Aatami.

Kristitty saattaa kuitenkin hiukan epäillä tätä väitettä. Onko ollut oikein tehdä samaistus: Hegelin historianfilosofia = spekulatiivinen teologia = kristinuskko = uskonnot yleensä. Tämäntapaiset epäilykset kohdistuvat aikanaan myös väitteeseen kommunistisen vallankumouksen ja ihmisen vapautumisen välisestä dialektisestä suhteesta ja saattavat antaa aiheen uudelleen-tulkittamiseen. Mutta tarkastelkaamme ensin itse tuota vallankumousta.

II Marxin Viimeinen Tuomio

A. Proletariaatti voideltuna

Marx toteaa itseään edeltäneiden filosofien parhaimmillaankin vain kuvailleen todellisuutta ja katsoneen sitä sivusta, sensijaan että olisivat sitä muuttaneet. Ei edes Feuerbach, joka oli tosin johdattanut Marxin

materialismin tielle, yltynyt toiminnan asteelle, mikä johtui siitä filosofi-
sesta puutteellisuudesta,

»että hän käsittää... todellisuuden... vain objektin tai tarkastelun muo-
dossa, eikä aistillis-inhimillisenä toimintana, käytäntönä, subjektiivisena.»

Feuerbachin vallankumous on siis yhä vasta teoreettinen. Mutta:

»Kysymys inhimillinen ajattelun (esineellisestä: gegenständlich) totuudesta
ei ole teoreettinen vaan käytännöllinen kysymys.»

Tämän puutteellisuuden tähänastisessa filosofiassa Marx haluaa siis
korjata, hän käärii hihat ja ryhtyy *käytännöllisiin* toimiin. Mutta tämä
ei merkitse sitä, että Marx nyt esittelisi ihmiskunnalle *soolon*; Hegel
oli samaistanut itsensä Jumalan kanssa, ja nyt Marx vuorostaan samais-
taa itsensä proletariaatin kanssa, tai oikeastaan heidän historiallisen
lähetystehtävänsä kanssa: sillä Marx tuntee olevansa tietoinen ihmisen
totaalisesta itsestään vieraantumisesta, mutta proletariaatti, tuo marxilai-
sen historiankäsitteksen Messias, ei vielä ole tietoinen omasta vieraantu-
misestaan — ennenkuin Marx tuon asian heille kertoo. Marxille jää siis
sittenkin *soolo*-osa historian todellisuudeksi tiedostuvassa näytelmässä:
hän on nurinkurinen Johannes Kastaja, jonka tehtävänä on kertoa, ei
yleisölle vaan Messiaalle itselleen, proletariaatille: sinä olet vierantu-
misen huipentuma mutta juuri siinä ominaisuudessa myös Messias,
joka on vapauttava koko ihmiskunnan toteuttamalla oman itsensä Messi-
aana; tämä toteutus tapahtuu lakkauttamalla riisto, mikä taas merkitsee
oman itsensä lakkauttamista Messiaana ja proletariaattina. Ihmisen va-
pau, hänen vapautumisensa vieraantumisesta, on filosofian täyttymys.
Vapauttamalla ihmiskunnan proletariaatti toteuttaa filosofian olemuk-
sen ja samalla lakkauttaa filosofian.

Mikä saa Marxin uskomaan, että ihmisen vapautumisessa juuri pro-
letariaatilla on tämä ainutlaatuinen rooli? Ensinnäkin Marxin käsityk-
sen mukaan *työ* ilmentää ihmisen olemuksen. Mutta eikö silloin jokai-
nen työtä tekevä, eikä vain proletaari, ole voideltu? Ei, senvuoksi
että ihminen ilmentää olemuksensa tuotteessa, jonka hän työllään val-
mistaa; mutta kapitalismin logiikka pitää huolen siitä, että on olemassa
kasvava osa työläisiä, juuri tuo proletariaatti, jotka *vain* valmistavat
tuotteita, mutta eivät pääse osalliseksi työnsä hedelmistä; riisto mer-
kitsee näiden työläisten inhimillisen olemuksen kieltämistä, negaatiota.
Tämän negaation kieltäminen eli riiston lakkauttaminen merkitsee pro-
letaarin ihmisyyden myöntämistä.

Mutta miksi proletariaatin itse pitää olla juuri se agentti, joka myös-
kin suorittaa tuon lakkauttamisen, miksi ei jokin toinen elin voisi suo-
rittaa sitä heidän puolestaan? Ehkä siksi, että »parempiosaisen» on
vaikeampi täysin tiedostaa vieraantumisen todellinen luonne. Mutta
tämäkin selitys näyttää ontuvan, sillä Marx itse on tällä kertaa tiellä:
proletariaatti itse ei missään vaiheessa näytä kunnostautuvan tuossa vie-
raantumisen *tiedostus*-prosessissa, sillä tarvittiin *Marx kertomaan sille*,
mistä on kysymys. Tämä oivallus synnyttää epäilyksen, että proletari-
aatti tarvitsi Marxia toimiakseen, ja Marx tarvitsi proletariaattia tie-
dostaakseen, mutta että proletariaatin toiminta ei ole tiedostetun vieraan-
tumisen jatketta eikä Marxin oma tiedostus johda käytännölliseen vaan
teoreettiseen toimintaan. Ilmeisesti silloin Marxin selityksessä vieraan-
tumisen tiedostamisesta on jotakin vikaa.

Muuten, en myöskään ole ensinkään vakuuttunut niistä teoreetti-
sista selityksistä, joiden mukaan proletariaatti, joka sentään tekee itse
työn, joskaan ei juuri pääse nauttimaan sen hedelmistä, olisi vieraan-
tumisen huipentuma: luulisi pikemminkin päinvastoin, koska se olo-
suhteiden pakosta välttyy omistamisen saastuttavalta vaikutukselta. Ja
onhan se sitäpaitsi osallisena Työssä, jossa ihminen ilmentää sisimmän
olemuksensa. Mutta katsokaapa kapitalistia: hän ei, olettamuksen mu-

kaan, tee työtä, on siis loinen, ja on sen lisäksi päivät päästään keskellä riiston saastuttamaa omaisuutta, eikä edes senkään suhteen osaa muuta tehdä kuin kartuttaa sitä yhä lisää. Miksi Marxin piti näytelmäkirjailijana olla niin vanhanaikainen, että hän loi positiivisen sankarin, proletariaatin, joka toimintansa vakavuudella yrittää tappaa yleisönsä ikävään, miksei hän luonut negatiivista sankaria, toimetonta tuhlaria, joka pelkällä tyhjänpäiväisellä tuhlailevalla olemisellaan on vähällä tappaa yleisönsä nauruun? Kuinka Marx voi olla niin varma, että historia päättyy rumpujen pärinään omistajien vapistessa, eikä naurun rähäkkään ihmisen nauraessa omalle entiselle itselleen? Naurulla on tunnetusti kathartinen, vapauttava vaikutuksensa.

Marx yritti päästä tästä epämukavuudesta näköjään siten, että tulkitsti historian kulun, »edistykseen», rakentuvan luokkataistelujen ketjusta, jossa ei juuri tunneta tasapeliä, vaan jossa toinen luokka aina voittaa. Senjälkeen hän määrittelee sellaisen ihmisen rationaaliseksi, järkeväksi, joka huomaa samaistaa itsensä kulloinkin voittoisan, »edistyksellisten» luokan kanssa. Tällaiseksi luokaksi Marx arveli omana aikanaan proletariaatin, jonka sotapäälliköksi hän asetti itsensä. Tässä roolissaan hän muistuttaa suuresti Hegelin Absoluuttista Henkeä, on sen persoonallinen, käytännöllinen muoto... Koska Historia itse on »edistyvää» marssia kohti ihmisen vapautta, ja kyseessä oli viimeinen taistelu, jossa kiistaton voittajaehdokaas proletariaatti voittonsa kautta poistaa riiston ja siten lakkauttaa oman itsensä proletariaattina, niin voiko tässä valossa olla mitään sen luontevampaa kuin nähdä proletariaatissa vieraantumisen syvin ilmentymä?

Tätä marxilaisten väitteiden vyöryä vastaan saattaa olla vaikea puolustautua. Mutta lukijan kannattaa silti pitää mielessä omat epäilyksensä siitä, onko viisasta määritellä »rationaalisuus» vapaaehtoiseksi alistumiseksi oletettuun historian välttämättömyyteen tai lainalaisuuteen; kannattaako meidän pitää älymme esikuvana tuota historiallista, suuren tyylin kiipijää, jonka syvimpänä pyrkimyksenä on, kuten italiaisten sodassa, olla aina voittajien puolella? Onko »luokka» oikea kategoria historian ymmärtämiseksi? Mutta näistä kysymyksistä ei kannata Marxin kritiikkiä aloittaa, jottemme luisuisi kovin skolastisiin kysymyksiin.

Parasta on seurata Marxin omaa esimerkkiä ja tutkia taloudellisyhteiskunnallista käytäntöä, varsinkin marxilaisen vallankumouksen jälkeistä maailmaa. Jos ei vallankumouksen jälkeinen ihminen muistutakaan vapaata ihmistä, jos hän on yhä vieraantunut, silloin meidän lienee pääteltävä, että Marxin proletaarin Tuomio ei ollutkaan vielä Viimeinen vaan korkeintaan Viimeistä Edellinen Tuomio, eli että ihmisen kärsimysnäytelmä jatkuu.

B. Post festum: Veblen

Marx itse ei ehtinyt nähdä uumoilemansa vallankumouksen toteutumista. Meillä siihen on tilaisuus: sikäli proletaarin vallankumous on onnistunut. Mutta se ei ole onnistunut täysin, sillä rinnan sosialistimaiden kanssa on olemassa kukoistavia kapitalistimaita, joiden yllä tietenkin lepää marxilainen tuomio, mutta sen toimeenpanevista voimista on hiukan puutetta. Ja niin kauan kuin näin on, voimme tarkkailla noita kahdenlaisia yhteiskuntia rinnakkain.

Todettakoon ensiksi, että useissa kapitalistimaissa yleinen elintaso on viime vuosikymmeninä noussut melkoisesti, myöskin työläisten osalta. Työväestön taloudellinen kurjistuminen, *Verelendung*, ei siis ole toteutunut. Samoin on olemassa laaja pienten ja keskisuurten yrittäjien, kapitalistien joukko, joista ei voisi sanoa, että se vain omistaa mutta ei tee työtä. Täten siis nykypäivän kapitalismin valossa ei tunnu

luontevalta jako omistamattomiin työntekijöihin ja työtä tekemättömiin omistajiin.

Mutta erästä toisenlaista kurjistumista on havaittavissa: maailma on jakautumassa toisaalta rikkaisiin, »omistaviin» hyvinvointivaltioihin ja -mantereisiin ja toisaalta köyhiin »kehitysmaihin», sanottakoon niitä »pahoinvointivaltioiksi» (rikkaat kansat ovat jostain syystä käymässä hienotunteisiksi — ei ole kauan siitä kun noita »kehitysmaita» kutsuttiin värikkäämmillä nimillä). Me voisimme kutsua noita kehitysmaita tai -talousalueita Toisen Asteen Proletariaatiksi tai Myöhempien Aikojen Marxilaisiksi: senvuoksi, että tälle uudelle proletariaatille on ominaista alku-marxilaisen seurakunnan, teollisuusproletariaatin aggressiivisuus, vaikka sen kokoonpano ei olekaan varsinaisesti tekemisissä työn, ammatin tai luokan kanssa ja sikäli siis on ulkopuolella marxilaisen käsitteistön. Tämän uuden proletariaatin henkiseksi johtajaksi tarjoutuu Kiina, joka tuntee olevansa Marxin asialla. Mutta kysymyksessä ei ole kansannousu vaan kansojen-nousu. Ominaista tälle Kiinan johtamalle aatesuunnalle on taipumus leimata porvareiksi myös rikkaat sosialistimaat kuten Neuvostoliitto, mikä jälleen merkitsee kiusallista repeämää marxismin leirissä ja myös sen aaterakennelmassa.

Mutta palatkaamme takaisin rikkaisiin kapitalistimaihin. Sielläkin on havaittavissa, hyvinvoinnista huolimatta, tai kenties juuri siihen liittyen, omaa kurjistumista, nimittäin psyykkisiä sairauksia ja henkistä kurjistumista: *madness in the midst of plenty*. Tähän ilmiöön palaamme myöhemmin.

Miten Marx luonnehtii kapitalismin ja sen kansantaloustieteen henkeä? Puhuessaan juutalaisista, omasta rodustaan, Marx sanoo:

- »Raha on Israelin kiivas Jumala, joka ei salli muita jumalia rinnalleen.»
- »Kerää omaisuutta (akkumuliere!), kas siinä ovat Mooses ja kaikki profetat!»
- »Juutalaisuus saavuttaa kohokohtansa porvarillisen yhteiskunnan täydellisyessä; mutta porvarillinen yhteiskunta täydellistyy vasta kristillisessä maailmassa.»
- »Kristitty (taas) on aina ollut teoretisoiva juutalainen.»

Tämä kristityn teoretisoiva näkemys saavuttaa taas kohokohtansa *kansantaloustieteessä*, mikä on »tiede rikkaudesta, ja siksi samalla tiede kieltäytymisestä.»

- »Tämä tiede ihmeellisestä teollisuudesta on samalla askeesin tiede ja sen todellinen ihanne on askeettinen mutta kahmiva saituri ja askeettinen mutta tuottava orja.»
- »Se on senvuoksi, huolimatta maailmallisesta ulkonäöstään, ... kaikkein moraalisin tiede».

Marxin mielestä kapitalismi siis on perushengeltään *askeettinen*. Mutta onko asia todella näin vai kenties päinvastoin? Ehkä tuo Marxin kuvaama askeettisuus kuuluu varhaiskapitalistiseen murroskauteen, jolloin *homo economicus* ei vielä ollut saavuttanut (vieraantumisensa) kypsyydenastetta.

Amerikkalainen yhteiskunta tämän vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä oli jo saavuttanut melkoisen taloudellisen hyvinvoinnin ja samalla jättänyt taakseen *askeettisen* kapitalismin: tilalle astui kuluttava, tuhlaava kapitalismi, hyvinvointikapitalismi (tai sen esiaste). Tuon vieraantuneen hyvinvoinnin amerikkalainen profeetta on *Thorstein Veblen*, syntyperältään norjalainen ajattelija, jolla oli juuret syvällä eurooppalaisessa perinteessä. Veblen tunsi, että tuo hyvinvointi on tuomittua, mutta hänen tuomionsa ei ole luonteeltaan Viimeinen Tuomio eikä hänen näkemyksensä ole dialektinen. Se luokka tai ryhmä, joka kunnostautuu tuhlailussa, on tietenkin varakkaitten joukko, mikä siis muistuttaa Marxin kapitalisteja. Tekemällä varakkaista tuhlaareita Veblen kuin sivumennen kumoaa Marxin ylläesitetyn kuvan kapitalis-

teista saitureina. Eikä vielä riitä: Marxin köyhä sankari, proletari, on edistuksen ruumiillistuma, kun taas Veblenin varakas »sankari» on nykyporvari, jonka henkiset sukulaiset Veblen löytää parhaiten entisaajan barbaaristen ryöstökulttuurien parista. Eikä heidän asemansa ole alhaalta käsin uhattu: tuo heidän tuhlailemista on yhteiskunnallinen välttämättömyys ja koossapitävä voima: se on juuri Kulttuuria, jota myöskin vähempiosaiset sellaisena pitävät ja apinoivat. Mutta jos yhteiskunnan vankasti satulassa istuvat valiot ruumiillistavat muinaisten ryöstökulttuurien perinteitä, ja köyhät pitävät heitä esikuvanaan, Marxin (tosin melko harmaa) edistysoptimismi vaikuttaa hiukan koulupoikamaiselta.

Millainen on tuo veblenististen tuhlaareitten maailma? Se on maailma, jossa rahankäyttöni ja elämäntapani ovat yritystä vakuuttaa määrättyt ulkopuoliset tahot siitä kuinka »fiksua» oikeastaan olen. Eräs tämän fiksuuden edellytyksiä on tosiasia, synnytetty vaikutelma, että minulla ei ole toimeentulohuolta, että minun ei tarvitse tehdä työtä elääkseen. Työ on jotenkin epähienoa. Eräs niistä käsitteistä, joihin Veblen tiivistää ajatuksensa on »conspicuous consumption», näyttävä kulutus. Nämä veblenistiset ilmiöt ovat varsin tuttuja meidän edistystä uhkuvana aikanamme.

Veblen myöntää, että työn orjuus-luonne ja yksityisomistus ovat lähellä toisiaan, mutta eivät tavalla, johon mikään proletariainen tai muu yksityisomistuksen lakkauttava vallankumous kelpaisi lääkkeeksi (Veblen tosin epäröi tässä, mutta tämä on hänen dialektista epäjohdonmukaisuuttaan): uudet tuhlarit vain nousisivat entisten sijaan satulaan ja »sivistyisivät» tuota pikaa: »oikeat asenteet», »oikea moraalili», nuo omalaatuiset kulutusihanteet, ovat alemmissa tuloluokissa jo valmiina — ne ovat säilyttäneet niitä sydämensä aarteina siltä varalta, jos hetki koittaisi...

Onko tämä »sydämen aarre» irrationaalisuutta? On — jos edistys ja menestyksen tavoittelu ovat sitä. Entä jos en tavoittele menestystä? Silloin löydän itseni yhteiskunnan roskatunkiolta. Onko tämä sen rationaalisempaa? Ja tuleeko se yhtään sen »rationaalisemmaksi», jos minulla yhteiskunnan tunkiolla eläen »on aarteeni taivaassa»? Marx kutsuisi tätä »taivaallista aarretta» maailmallisen tunkion psyykkiseksi kompensatioksi, mutta jos on mahdollisuus tuon tunkion dialektiseen kieltämiseen, hän on väärässä.

Eikö sitten yhteiskuntaa voi vapauttaa tästä merkillisestä aineellisen menestyksen virallisesta uskonnosta. Veblen jää skeptilliseksi ja vaille vastausta, häneltä puuttuu, joskaan ei Marxin näkemyksen syvällisyys, niin voima, joka todella etsii ratkaisua: Veblen alistuu.

Meidän on koetettava löytää Veblenin merkitys Marxiin nähden. Sitten Veblenin päivien on jälleen melkoisesti vettä virrannut, paitsi Missisipissä myöskin Volgassa ja Keltaisessa joessa. Lenin väitti, että *imperialismi* edustaa kapitalismin kypsintä ja siis mätänevää vaihetta. Mutta Lenin on auttamattoman vanhanaikainen, sillä hän ei tiedä Veblenistä mitään. Imperialistinen kapitalismi edustaa vielä vieraantumisessa (käsite, josta Lenin, *filosofisesti* kehnona marxilaisena, ei myöskään tiedä mitään) vaihetta, jota voisi melkein kutsua porvarillisen vieraantumisen paimenidylliksi: vieraantumisen vebleniläistä kypsyyttä edustaa hyvinvointivaltioihin huipentuvan kansainvälisen »rauhanomaisen rinnakkaiselon» ihanuus ja kurjuus. Yksityinen hyvinvointivaltio on tuon Veblenin kuvitelman ja yhä virkeän yhteiskunnallisesti kiipeilevän yksityisen kansalaisen *yliminä*. Runsaat kansainväliset vertailevat tilastot kansantuloista tekevät mahdolliseksi suorittaa alati kiehtovia vebleniläisiä vertailuja, *invidious comparisons*, sekä osoittavat kullekin valtiolle sen kulloisenkin paikan kansainvälisessä elintasihierarkiassa, mikä merkitsee vähitellen jokseenkin samaa kuin tuon

kansan suhteellinen sivistystaso. Tosin tätä kansansa suhteellista sivistyksellistä asemaa voi joskus hiukan parantaa myös »henkisillä» teki-
jöillä, jotka eivät ole niinkään mitattavissa rahassa kuin kellolla ja
metrimitalla: nimittäin lähettämällä kansainvälisiin mittelöihin huippu-
urheilijoitaan. Huippu-urheilija on todellinen kansan edustaja ulko-
mailla, hyvän tahdon lähettiläs, joka tuo eri kansat »läheemmäksi toi-
siaan».

»Riistäkäämme» Marxilta, keskustelun vuoksi, yksityisoikeus tul-
kita sanaa »porvari»: olettaakamme, että vasta Veblen paljasti porvarin
todellisen karvan: porvari on siis »conspicuous consumer», naapuriaan
ärsyttävä kuluttaja. Olkoon veblenistisen porvarin riippuvaisuussuhde
yksityisomistuksesta institutiona mikä tahansa, se ei ole Marxin ehdot-
tama, sillä Marxilla oli lääke vain saituri-porvarille. Näinollen tulee
myös todennäköiseksi, että *veblenistinen* porvari on nykyisissä sosialis-
timaissa kunniallisen ihmisen kirjoissa, joko yksityisenä Toverina tai
sitten hänen *yliminänään* eli sosialistisena valtiona. Koska Marxin
vallankumous ei näytä niinkään *eliminoineen* proletaaria kuin *univer-
salisoineen* hänet eli tehneen proletaarista koko yhteiskunnan pysyvän
sankarin, meidän ei pidä hämmästyä, jos löydämme »sosialistisen työn-
sankarin» sydämen-aarteiden joukosta — veblenistisen porvarin...
Näinollen tässä veblenistisessä tulkinnassa on täysin mielekäästä puhua
»sosialistisesta porvarista», vaikka se ensi kuulemalta saattaa kuulostaa
yhtä oudolta käsitteeltä kuin alussa mainittu »kommunistinen kristitty»
tai »neliskulmainen ympyrä».

Kuka siis voi enää tämän jälkeen kiistää, etteivätkö kiinalaiset ole
kultturellisesti päivän tasalla leimatessaan venäläiset porvareiksi? Tosin
Veblenin haamulla olisi sanottavansa kiinalaisille itselleenkin, mikä ehkä
miellyttäisi heitä vähemmän kuin porvarin löytäminen toveri venäläi-
sessä: sillä porvarin löytäminen myös omassa itsessään tukahduttaisi ki-
inalaisissa heidän nykyisen marxilaismoraalinsa päätöksensä. (Mitalilla
on tietenkin toinenkin puolensa: jos porvarin marxilaistaminen on säi-
käyttänyt meidät hyvinvointi-ihmiset tuomalla kiinalaiset kolkuttamaan
ovellemme, niin porvarin vebleniläistäminen tempaa heidät heti kerralla
sisään, ruokahuoneeseemme.)

Marxismilla selväpiirteisine jakoineen toisaalta riistettyyn minään
ja toisaalta riistävään ulkopuoliseen tahoon on kuitenkin kaikenkin
kokoava ja keskittävä vaikutus kommunistiin: mutta kun kuvaan tuo-
daan Veblen, pyrkii jälleen syntymään sielullinen hajaannus. Marxi-
laisen kasaamisen asetelma on selvä: »kasa» (=kapitalisti) contra »anti-
kasa» (=proletaari). Aina pystyn sanomaan, kumpaan luokkaan
kuulun ja voin systematisoida ennakkoluuloni vastaavasti. Mutta
veblenismissä kasaamisen tilalle tulee kiipeily: nyt olen milloin kiipei-
lijä, milloin kiipeiltävä, enkä aina tiedä kumpaa milloinkin olen — se
näyttää riippuvan perspektiivistä; ja sitä paitsi nuo kaksi roolia pyrki-
vät vaihtumaan niin tiuhaan, etten kerkiä käymään pukuhuoneessa näy-
töksen väliajalla enkä palauttaa mieleeni kulloinkin tarvittavia repliik-
kejä. Kaikki olemme nyt siis sekä kiipeilijöitä että kiipeiltäviä (eli
tikapuita, joita myöten toiset haluavat kiivetä, koska omista housunkan-
nattimista nostaminen ei tälle Feuerbachin »todellisen luonnon pohjal-
la olevalle ihmiselle» sentään onnistu.) Tulee olemaan mielenkiintoista
nähdä, kummalla osapuolella tässä uudenlaisessa tilanteessa on parempi
mahdollisuus tiedostaa vieraantumisensa, silläkö, joka on huipulla, vai-
ko sillä, joka on aallon pohjalla — siis Myöhempien Aikojen Proletaa-
rilla; vai ehkä sillä, joka »on nähnyt monia meriä» eli ehtinyt olla
useaan otteeseen sekä aallon pohjalla että sen harjalla; vai ko sittenkin
ehkä »maakravulla» eli sellaisella, joka mahdollisuuksiensa mukaan on
yrittänyt karttaa koko tuota veblenististä aallokkoa. Ja on oleva mielen-

kiintoista kokea, millaista kapinaa tai »vallankumousta» tämä uudentyyppinen tiedostaminen, Vieraantuneen Rakkauden tiedostaminen lupailee.

Veblenismi enteilee siis uudentyyppistä *kaikkien sotaa kaikkia vastaan*. Tuskallinen kysymys kuuluu: missä on *varsinainen* viholliseni? Tässä Veblen jättää meidät pulaan. Missä on »järki» tässä uudessa tilanteessa, se sama järki, joka marxismissa katsoi asiakseen asettua tukemaan proletariaatin vallankumousta? Onko järjen alku (tai loppu) ehkä oivalluksessa, että veblenistinen kiipeily totalisoituessaan lähestyy totaalista ja universaalista mielettömyyttä? Jos näin on, tilanne ei silti välttämättä ole toivoton, päinvastoin: olemmeko vielä edes kysyneet itseltämme, mikä on tuon veblenismin synty ja selitys? Mistä siinä, kaikessa lähestyvässä mielettömyydessään, on kysymys?

Marx päätyi teologiasta sekulaariseen väitteeseen, että ihmisen paras *ystävä* on toinen ihminen. Mutta entä jos me olemmekin siitä edelleen päätyneet havaintoon, että ihmisen pahin *vihollinen* on hän itse. Missä silloin onkaan paras ystävämme?

Loppu seur. numerossa.

KIRJALLISUUTTA

A NIINKUIN AKSJONOV JA B NIINKUIN BONDAREV

Vasili Aksjonov: *Matkalippu tähtiin*. Suomentanut Esa Adrian. Tammi 1964.

Juri Bondarev: *Unohda kuka olet*. Suomentanut Juhani Konkka. Karisto 1964.

Aksjonovin »Matkalippua» mainostetaan venäläisenä Siepparina. Lukija kokee lievän pettymyksen, joka ei ole niinkään paljon Aksjonovin itsensä kuin suomentajan syytä. Aksjonov on venäläisen stadilais-slangin erikoistuntija, ja hänen näytelmiensä, romaaniensa ja novellien sa dialogi on luontevaa, kekseliästä, paikoitellen herkullistakin ja aina uskottavaa. »Matkalippu tähtiin» olisi voittanut paljon, jos suomentaja olisi rohkeasti lähtenyt Saarikosken linjalle. Nyt käännös ei ole kirjasuomea eikä puhdasta slangia vaan jotakin siltä väliltä: se vai- kuttaa paikoitellen ontuvalta ja pilaa teoksen yleisilmettä.

Aksjonov on myös neuvostokirjailijain nuoren polven parhaita lät- tähättueksperttejä ja usein moitittu liasta myötätuntoisuudesta kuvat- taviaan kohtaan. »Matkalipun» kohdalla nämä moitteet tuntuvat aiheettomilta: kehitysikäiset seikkailunhaluiset nuoret, Dimka, Jurka, Alik ja Galja kasvavat positiivisiksi neuvostokansalaisiksi, ennenkuin kirja on lopussa. Jossakin määrin on tämä vuonna 1961 ilmestynyt romaani myös menettänyt ajankohtaisuuttaan. Aksjonov itsekin on sen jälkeen uskaltanut vieläkin rohkeampiin kirjallisiin kokeilui-

hin, kuten »Marokkolaisten appelsiinien» itseasiassa juonettomaan ja — neuvostokritiikin mielestä — aatteettomaan nuorisokuvaukseen.

Pettymys on myös Bondarevin romaani. Takakannen mainostus on valitettavasti ainakin kolmannekseltaan pötyä. Neuvostoliitossa on viime vuosina ilmestynyt taiteellisesti paljon korkeatasoisempia stalinismin kautta kuvaavia teoksia kuin kysymyksessä oleva. Aihe on tosin rohkeasti ja kunnianhimoisesti valittu, mutta kirjailijalle on sen täydellinen hallitseminen osoittautunut ylivoimaiseksi. Ihmiskuvaus ei juuri kohoa ajanvietteen (tosin vauhdikkaan sellaisen) tasoa korkeammalle, ja tyylikin vaikuttaa häiritsevän hengästyneeltä. Kuten Aksjonovin niin Bodarevinkin valtteja on lähinnä luonteva ja tuore arkikieli, jonka senkin on suomentaja pahoinpidellyt miltei tuntemattomaksi osittain kömpelöllä sananvalinnalla ja lauserakenteilla, osittain suorasanaishalla käänkösvirheillä.

Venäjänkielisen kirjallisuuden suomentamisessa näyttää pahimpia kompastuskiviä olevan juuri puhekieli ja dialogi. Käytäntö on osoittanut, että sen sanatarkka ja kirjaimellinen kääntäminen johtaa tekstiin, joka normaalissa suomalaisessa korvassa kuulostaa idioottimaiselta lepertelyltä kaikkinä »vaarikultineen». Klassillisen kirjallisuuden suomennoissa tiettyä venäläisten lauserakenteiden ja sanakäänteiden suomaa »paikallisyriä» voidaan vielä ehkä puolustella, mutta neuvostokirjallisuutta käännettäessä on syytä pyrkiä löytämään normaalin suomenkielen varastoista ne keinot, joilla parhaiten voidaan ilmaista venäjänkielisen tekstin ajatus, ja lakata tuijottamasta sanakirjojen antamiin merkityksiin. Kuka saisi suomalaisen lukijan ja kriitikön uskomään, että neuvostoihmisen mentaliteetti on jo ajat sitten sivuuttanut »vaarikultavaiheen», jollei suomentaja siihen pysty?

Ulla-Liisa Heino

KATALOGI VIIMESYKSYISEN KÄÄNNÖSLYRIIKAN PÄÄLLE

Idän ja Lännen runot on antoisa ja kevytlukuinen kokoomateos. Toisaalta se on vähän kuin kouluaine: vertailuotsikko. Neuvostoliiton ja Amerikan nykyrunouden esitleminen yksissä kansissa on paitsi mielenkiintoinen myös monella tapaa onnistunut rinnastus.

Maailmojen erot ovat näennäiset. Näennäiset erot ovat suuret. Muodollisessa suhteessa poikkeavat idän ja lännen runot toisistaan paljon. Amerikkalaiset ovat moderneja sillä tavoin kuin me modernismin käsittämme, idästä vain Voznesenski mahtuisi länsimaisittain moderneiksi luonnehdittavien joukkoon. Neuvostoliittolaisista useat (Ahmadulina, Vinokurov, Rozdestvenski) muistuttavat ilmaisutavaltaan kovasti — tutulla selittääkseni — tulenkantajia. Heidän välitön ymmärtämisensä on hieman vaikeata: kielellisen ilmaisun lävitse, jopa lauseopillisten rakenteiden kanssa ristiriitaisesti, on löydettävä runossa tungeksiva sanoma.

Maailmojen erot ovat näennäiset. Kummallakin puolen ovat äänessä valvutuneet ihmiset. He käsittelevät sosiaalisia kysymyksiä, se on ihmisen elinehtoja. He ovat kiinnostuneet ihmisen elinmahdollisuuksista, ihmisen elinmahdollisuuksien parantamisesta, näiden mahdollisuuksien rajoittamisen ja poistamisen vastustamisesta. Tajutaan yksilön kysymykset yhteiskunnallisiksi ja yhteiskunnalliset ratkaisut yksilökohtaisiksi. Korotetaan ääni inhimillisyyden puolesta. Runoilija omine erityisongelmineen integroituu ihmisten joukkoon eli yhteiskuntaan, ellei muuten niin protestina.

Idän ja Lännen runojen valikoimasta puuttuvat Jevtusenko ja Ginsberg, jotka esiteltiin suomalaisille lukijoille omalla runovalikoidalla.

Jevgeni Jevtusenkon *Olen vaiti ja huudan* miellyttää tuoreella paiteettisuudellaan. Omaelämäkerrassaan Jevtusenko mainitsee keränneensä kansanlauluja. Hänen runojaan leimaavat kansanrunouden tyylipiirteet: toistot, naivin suorasukainen tunteikkaus. Nämä ovat myös hyvän retoriikan perusominaisuuksia. Saattaa kuvitella Jevtusenkon runoja lausuttuina, hänen itsensä esittäminä. Saattaa kuvitella vaikutelman valtavan tehokkaaksi. Mutta lausunta ei ole tarpeen. Minua nämä runot paperille kirjoitettuinakin viehättävät: harvoja, voimakkaita viivoja, puhtaita värejä, tehokkaita kontrasteja: eräänlainen naivistinen tyylittely. Alkukielellä liittyy vaikutelmaan musiikillisuus, soinnutuksen arvot ja tehot. Minä en osaa yhtään venäjää, niin etten siitä mitään tiedä. Markku Lahtelan suomennosta voin pitää tyydyttävänä suomen kielen kannalta. Se on asiallista, kevytliikkeistä mutta iskuvoimaista kieltä. Kuvittelen että Jevtusenko käyttäisi äidinkieltään vähän siihen tapaan.

Allen Ginsbergin *Kuolema van Goghin korvalle* edellyttää myötätuntoa, lukemista med kansla. Ginsberg on mystikko ja pyhä mies, lyyrikkona amatööri: epätaloudellinen ja keskittymätön. Hän on idealisti, mutta vauhkonakaan hän ei olisi vaarallinen, humaani kun on ja inhimillisyyden puolesta. Ginsbergin runot vyöryvät raskaalla mutta joustavalla simultaanitekniikalla. Houreisia näkyjä, joku ehdottoman oivalluksen välähdys vai olisiko ilmoitus. Suomensosvalikoimaan sisältyy eräitä vuosisatamme klassikoita (esimerkiksi Todellinen leijona). Kaddish on Ginsbergiä parhimmillaan: upea räikeä rosainen kirkas herkkä viiltävä puhdas. Suomensokset vertautuvat, ja Anselm Hollon kieli jää terävyydestään huolimatta jotenkin epätaiseiseksi ja synteettiseksi Pentti Saarikosken rohkeasti oivaltavan ja Matti Rossin punnitun ja tarkan kielenkäytön vieressä.

Harry Martinsonin *Aniara* on tekijän mukaan katsaus ihmiseen ajassa ja tilassa, kun kaikkine suojamuureinemme meidät on suistettu äärettömyyteen. Joskus tekijät tietävät mitä tekevät: Aniara on kookas eoppinen allegoria, iso kuva taikka esine, huolella valikoiduista tarkoitukseen soveltuvista materiaaleista virheettömästi valmistettu. Sen kieli on allegorian epäreaalista, oman systeeminä puiteissa tiukasti johdonmukaista ja tyylipuhdasta kieltä. Kovasyiset, kiinteät metriset rakenteet antavat nopeuden ja voiman vaikutelman. Houkuttuisi puhumaan duralumiinista, muovista. Olisi kiintoisaa tietää, miten hyvin nuori ihminen kokisi tämän kirjan. Aniaran on suomennanut Aila Meriluoto.

Federico Garcia Lorcan *runoja* saatiin suomeksi valikoima. Lorcan runot ovat tuskallisen intensiivisiä. Niitä on vaikea käsitellä kuin vahvaa kokemusta. Niissä on kansanrunon naivistinen nerokkuus. Ylenpalttiset ja niukat kuvat hehkuvat intohimoista kauneutta. Rytmit kuin kitarasoinnut: hauraat ja mahtavat. Kaikki tämä on hyvää lukea. Matti Rossin suomennoksia on hyvä lukea. Hän on huolellinen. Punnitun ja valikoidun sanaston vivahteikkaus ei jätä toivomisen varaa. Vaikeat ilmeheikkäät rytmit Rossi välittää vaateliaalla tarkkuudella ja ilmapiirin tavoittaen. Kuitenkin minä henkilökohtaisesti olen pettynyt Ignacio Sanchez Mejiasin kuoleman suomenkieliseen rytmikkaan. Mikä saattaa johtua siitä että en osaa espanjaa melkein yhtään enkä ole tuosta runosta kai muuta ymmärtänyt kuin loisteliaan suggestiivisen rytmin. Kaiken kaikkiaan Rossin suomennos on arvokasta ja asiantuntevaa työtä.

Marja-Helinä Salminen

AKKIA VIIME KESÄNÄ

osuin Suomussalmella asutukseen nimeltä Ämmänsaari. Olin tosin Helsingistä pohjoiseen ajaessani jo tottunut havaintoon, että Suomi on hyvää vauhtia muuttumassa kaikkialla Helsingin korkean esikuvan kaltaiseksi. Samat baarit ja pankit, kengät ja koltut. Mutta Suomussalmella jos missä odotin kohtaavani vielä menneisyyden saarekkeen — kunnes silmiini osui Ämmänsaari.

Voimalaitostyömaan viereen oli revähtänyt moderni pienoiskaupunki, kaikki nykyajan mukavuudet yhtenä rykelmänä KOP:n talosta ravintolaan ja baariin. Äijät tosin kulkevat vielä pieksuissa ja häviävät ovelan näköisinä suureen telttaan, jonka orsilta saa kaiketi halvempaa tavaraa kuin uusien uhkeitten kauppojen hyllyiltä. Mutta baarissa istuu pellavapäisiä rajaseudun poikia imemässä Valion mainiota jäätelöä, kuuntelemassa räikyvää rautalankamusiikkia, yllään tarkalleen samat kuteet kuin vastaavan ikäisellä kansalaisella Helsingissä. Silmät ovat vielä suuremmat ja ihmettelevät kaikkea tämän maailman loistoa, mutta kohta nekin käyvät piittaamattomiksi ja huomioivat vain poikkeavia automerkkejä.

Matti Kuusen maalaama kuva yhteisestä tulevaisuudestamme osuu oikeaan:

»Se on maailma, jossa viivasuorat pikatiet halkovat omakotialueiden ja kerrostalorivien silmänkantamatonta ruudukkoa. Mainosplakaattien välitse vilahtaa joskus järvi, jonka rantoja

kylki kyljessä piirittävät räikeäkoreat kesähuvilat ja viikonloppumajat. Jokaisesta viikonloppumajasta kohoaa ilmoille sama suosikki-iskelmä. Ihmisillä, jotka asuvat... standardiasunnoissa, on yksi kieli, yksi mieli, yhtenäiskoulutus, yhtenäiselintaso... Puhumme steriiliä standardikieltä, syömme standardieineksiä standardiastioista, ajattelemme joukkotiedotusvälineiden preparoimia ajatuksia... Vain yksi pikku seikka puuttuu uljaasta maailmastamme: erilaisuus.»

Todellinen ja suuri epäkohta on liian äkillinen irtautuminen vanhasta maaseudun elämänmuodosta ja siirtyminen teollisuuden uuteen yhteiskuntaan. Ämmänsaarella, keskellä vanhaa Suomussalmea, saattoi nähdä tämän siirtymän erikoisen jyrkkänä. Harvoja näyttää kiinnostavan, mitä tässä tapahtuu pinnan alla, ihmismielessä. Näemme teollistumisen vain ulkoa päin, koena liikkeenä uuteen maailmaan, tuotannon ja kulutuksen kasvuna. Koska tätä liikettä ei voi pysäyttää, on totisesti tarpeen

KOULULAITOKSEN UUSIMINEN

edesauttamaan henkistä siirtymää vanhasta uuteen. Jos uuden yhteiskunnan koululaitos ei pysty tarjoamaan muuta kuin röykkiöittäin kuollutta tietoa, joka tosiasiallisesti tappaa kaiken harrastuksen luontoon ja kulttuuriin, on tulevaisuutemme sangen autio näköinen. Silloin sitä hallitsevat kiiltä-

vät välineet, joiden piti meitä palvella. 'Veblenistinen kulutus', jota Matti Kukkaroinen toisaalla tässä numerossa kuvailee, ottaa uudet suomalaiset kierteseensä.

Elleivät opettajat täytyä tehtävänsä (enkä tarkoita yksinomaan koulun-opettajia), on uuden yhteiskunnan tunnuksena **vieraantuminen**. Ensiksikin vieraantuminen luonnosta, joka kuvannollisesti ja todellisesti häivähtää vain mainosplakaattien välitse; toiseksi vieraantuminen toisista ihmisistä, jotka yhtä ohimennen vilahtelevat määrätietoisessa kiireessä ohitsemme; kolmanneksi vieraantuminen henkisestä kulttuurista, sillä harrastus siihen tapetaan melko tarkkaan lisääntyvällä oppiennätysten taakalla; ja neljänneksi **ihmisen vieraantuminen itsestään**, persoonallisuutensa sisimmästä piiristä, yhä uusien kulutustarpeitten kiertäessä.

Ei kannata juhlia siirtymistä Suomussalmen vanhasta kirkonkylästä Ämmänsaaren uuteen asutuskeskukseen, jos se merkitsee sielullemme vahinkoa. Vahinko voitaisiin ehkä väistää, jos hiukan kiinnitettäisiin huomiota myös koulun sisäisten tavoitteiden uudistamiseen. Tämä vaatimus tuntuu toistaiseksi hukkuvan sen kohon alle, minkä aiheuttaa koulun ulkoinen uudistaminen, kansa-oppikoulun takominen yhtenäiskouluksi.

KORKEAKOULULAITOKSEN UUSIMINEN

on yhtä polttava asia kuin koulun sisäinen kehittäminen. Sillä sen piirissä vallitsevat jokseenkin samat virhe-suuntaukset kuin peruskoulussa. Professori Oiva Ketosen »Valkolakis-ta väitöskirjaan» paljastaa pahimpia epäkohtia korkeakoululaitoksen piirissä. Tarkastelen seuraavassa hänen huomioitaan akateemisesta kasvatuksesta.

Yliopistot ja korkeakoulut eivät ole vaivautuneet selvittämään itselleen antamansa kasvatuksen tavoitteita. Seuraus on ollut sama kuin oppikoulussa: kurssivaatimukset ovat kasvaneet erityisesti muistitiedon osalta. Kuitenkin tämä tieto nykyään nopeasti uusiutuu, ja siksi olisi opiskelijat kasvatettava ennen kaikkea ymmärtämään ainet-taan yleisemmin, kenties jopa harras-tamaan sitä, jotta he myöhemmin kykenisivät omaksumaan uutta tietoa.

Korkeakoulujen nykyinen kuulus-telujärjestelmä — Ketonen toteaa — suosii epäitsenäisyyttä. Niistä selviää muistiluvulla; kypsymistä aineen ym-

märtämisessä ei kysytä. »Kuulustelut ovat akateemisen kasvatuksen este, jos niihin valmistautuminen ei laajenna opiskelijan näköalaa eikä muokkaa häntä ihmisenä.» Korkeakoulujen kasvatusmenetelmät ovat enemmän negatiivisia kuin positiivisia. Samoin kuin oppikoulussa, on pääasiallinen menetelmä mekaaninen karsinta. Kun tähän vielä liittyy se »vaellus opillisessa Saharassa», mitä monien opettajien luentosarjat merkitsevät, ei ole ihme, että lahjakkaankin oppilaan kiinnostus aineeseensa kuolee. Niinpä onkin meillä tutkijoiden jälkikasvu erittäin heikko.

»Sitä intoa ja etsijän henkeä, joka opintojaan aloittavalla ylioppilaalla usein on tallella, ei pidä halveksia.» Kuitenkin sitä halveksitaan, ja se kuolee rutikuivan, yhteyksistä irrallisen muistitiedon erämaavaelluksella. Kenties tämän ilmiön taustalla on yleisempi, koko henkistä kulttuuriamme hallitseva ilmiö. Käyttäisin siitä nimitystä

KULTTUURIMME KUIVUMINEN.

Korkeakouluissa se merkitsee, että opiskelijat saavat lapioida päähänsä tiedon irtohiekkaa, koska heidän **opettajansa** eivät pysty sitä enää hahmottamaan kokonaisuudeksi. Tieteellinen tutkimus on hajautunut rannattomaksi erityistutkimusten mereksi; jostakin fysiikan erityisongelmasta saattaa parissa vuodessa ilmestyä maailmassa monta tuhatta tutkimusta. (On laskettu: jos julkaisut fysiikan alalla lisääntyvät nykyistä vauhtia, niiden paino on v. 2080 (?) yhtä suuri kuin maapallon paino.) Niin kuvannollisesti kuin ehkä todellisesti maapallo tulee peittymään tähän erityistiedon irtohiekkaan. Kukaan ei pysty enää näkemään sen ylitse. Ja kun professorit eivät pysty enää hallitsemaan, ymmärtämään ja siten elävoittämään tätä tiedon aavikkoa, vielä vähemmän siihen pystyvät heidän oppilaansa, tulevat oppikoulun tai yhtenäiskoulun opettajat. Tältä kannalta, katsoen tosiasioita silmiin, näyttää kulttuurimme tulevaisuus synkältä. Yhä useammat rehelliset tutkijat, jopa professorit, nostavat käteensä pystyyn ja ilmoittavat, että he pystyvät näkemään vain yhden hiekkajyvän tiedon aavikossa. Mutta melkein jäännöksettä he myös alistuvat tähän asiantilaan, kysymättä, olemmeko kenties jossakin tienhaarassa menneet harhaan, tai onko olemassa, tämän tien lisäksi ja täydennykseksi, jokin toinen tiedon tie, jolla aukenisivat puuttuvat kokoavat näköalat.

kaksi tietäjän hahmoa Kalevalan alussa, tarjoavat Ketoselle tilaisuuden tarkastella itse tietämisen tarkoitusta. Ajettuaan rekensä uhmakkaasti Väinämöisen rekeen Joukahainen vaatii Väinämöistä kilpalaulantaan, kumpi on tieoilta parempi.

Ensiksi Joukahainen luettelee tietonsa. Se on kaikki tyyni hajanaista pikkutietoa — Ketonen ei ehkä ole samaa mieltä kun sanon, että Joukahaisen tieto vastaa nykypäivien yliopistotietoa; se ei ole kokonaisuuksien ja yhteyksien ymmärtämistä vaan hiekansiruja, joita kurssikirjat, luennot ovat täynnänsä, aineitten, seminaariesitelmien, laudaturtöitten, väitöskirjojen aiheita.

Toiseksi Väinämöinen esittää tietonsa. Se koskee syntyjä syviä, olavaisen perimmäisiä yhteyksiä, ja Väinämöinen saa tiedollaan järvet läikkymään, maan järisemään, vuoret vapisemaan.

Tässä on käsillä helppo rinnastus: Väinämöisen tieto siis ennakoi nykyajan luonnontieteellistä tietoa, joka samaten saa järvet läikkymään, maan järisemään, vuoret vapisemaan.

Mutta jos otamme Väinämöisen vakavasti, sellaisena kuin hänet kansanruno kuvaa, on sanottava: nykyaikaisen luonnontiedon kanssa hänellä ei ole mitään tekemistä; hän edustaa henkisen, yliaistisen tiedon mahdollisuuksia, jotka nykypäiväisen luonnontiedon edustajat nimenomaan leimaaivat harhateiksi. Väinämöisen tie perustuu oivallukseen, että ihmisessä piilee Joukahaisen tietoa syvällisemmän tiedon mahdollisuuksia.

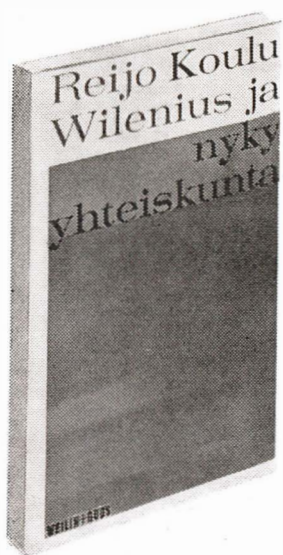
Mutta oletin edellä, että tiedon hajoaminen hiekkäerämaaksi olisi vain osa yleisempää ilmiötä, jota voisi ehkä sanoa kulttuurimme kuivumiseksi. Esimerkiksi kirjallisen kulttuurimme kehitys tuntuu vahvistavan tätä näkemystä. On olemassa paitsi tieteellisen myös

Hiekansirut ovat siinä sanoja. Ken on laatikkoon laskettu, ottaa kouran täyteen hiekkaa ja antaa sen valua sormiensä välistä aina uusiksi, ihmeelliseksi kasoiksi. En kiistä tämän toiminnan ja sen tulosten kiehtovuutta. Olen hartaita uuden runon ja romaanin lukijoita. Mutta minua huolettaa myös, mitä tästä toimituksesta puuttuu. Siitä puuttuu pyrkimys hahmottaa maailmaa. Sen taustalla on eksistentiaalinen uskontunnustus: meidät on heitetty käsittämättömään, mielettömään maailmaan. Tätä maailmaa ei voi mielekkäästi hahmottaa, ymmärtää ja selvittää. Seurauksena on sanojen hiekkalaatikko.

Seppo Jokipii kirjoittaa viime Katsouksessa uusimman runon tiennäyttäjän Saarikosken menetelmästä: »Saarikoski on julkisessa tilaisuudessa selittänyt uuden runonsa tekotapaa seuraavasti... Hän hyväksyi poliitikojen fraasit — enemmänkin, hän hyväksyi kaikki lauseet ja lauseiden katkelmat bussista, raitiovaunusta, myymälöistä, junan penkillä kuullut, lehtien pääkirjoituksiin ja kirjoihin painetut — sekoitti ne ja pani ne demokraattisessa järjestyksessä keskenään tasavertaisina kirjaansa.» Mutta kun sanat muuttuvat samanarvoisiksi, demokraattisiksi, ehkä peräti marxilaisiksi, niistä katoaa mieli.

Uusi runo ja uusi romaani — niin kiehtovaa kuviointia sanoilla kuin niihin sisältyykin — ovat yksi osa kulttuurimme suurta kuivumistapahtumaa. Palaan vielä alussa mainittuun paikkaan. Kun kansa hyvää vauhtia irtautuu Impivaarasta ja siirtyy Ämmänsaareen, ja sille tässä uudessa uljaassa yhteiskunnassa syötetään kulttuurin nimellä hiekkaa, on seurauksena entistä vahvempi sitoutuminen hyvinvointivaltion aineellisiin ihmeisiin, loputtomiin laajenevan kulutuksen kierteisiin.

Reijo Wilenius

REIJO WILENIUS

KOULU JA NYKY-YHTEISKUNTA

käsittelee polttavaa kysymystä koulun uudistamisesta, josta käydään parhaillaan Suomessa kärkevää keskustelua. Kaikille koulun kehittämisestä kiinnostuneille kirja avaa uusia, kiinnostavia näköaloja.

109 sivua. Hinta nid. 7,—

SLAWOMIR MROZEK

ELEFANTTI

Teos on eräs nyky-Puolan jännittävimmistä tuotteista, kirja, jossa totalitääriäinen yhteiskunta ja siinä elävä yksilö on satiirikon kaikinäkevän katseen kohteena.

207 sivua. Hinta 7,50/11,—.

GERMAIN BAZIN

LOUVRE

Kirjassa on 304 kuvin ja sanoin esiteltyä mestariteasta, joista 103 kokosivun monivärijäljennöksinä.

326 sivua. Hinta 28,—.

WEILIN+GOOS